

Een verdere verkenning van Gallische dorpen: Beveren (Waasland)

Ook in Beveren in het Waasland zijn er talrijke toponiemen waarvan sommige een Germaanse oorsprong zijn toebedeeld, voor andere is er bij mijn weten nog nooit een deftige verklaring gekomen. Het was dan ook met een gevoel van interesse en verbazing dat ik het werk van Djamila Timmermans¹ onlangs kon inkijken. Zij brengt hier een soort werkmodel aan om aan de hand van een oud Gallisch-Frans woordenboek toponiemen in het Brabant van de Nerviërs te ontcijferen. We zullen hier gebruik maken van haar werkmethode om dit ook te passen op een dorp dat binnen het gebied van de Menapiërs gelegen was.

Werkkader

We beperken ons vooreerst tot het grondgebied van de pre-fusiegemeente Beveren. Een lijst van 17de en 18de eeuwse toponiemen werd zoveel mogelijk in de originele schrijfwijze uitgezet op kaarten. Bij de Galliërs waren de natuurelementen van een sacrale betekenis. We zullen daarom ook het landschap van toen –de eerste eeuwen voor Christus- proberen te reconstrueren. De beken zijn aangeduid op basis van hun hedendaagse ligging.²

Voor elk toponiem op de kaart is een tweede naam gegeven met verwijzing naar de bronnen. Telkens proberen we de methode van D. Timmermans toe te passen om het toponiem van een Gallische betekenis te voorzien, soms met een voorbeeld uit het Brabantse werkterrein. Dit zal niet voor alles lukken. In feite proberen we de vraag te beantwoorden of die 17de-18de eeuwse toponiemen van Gallische oorsprong kunnen zijn, dus zowat twee millenia ouder.

Deze toponymische bijdrage zal ook nog vergeleken worden met meer algemeen bekende inzichten over het leven van de Gallische volksstammen in onze contreien, en met enkele archeologische vondsten voor Beveren zelf.

De werkhypothese van D. Timmermans gaat uit van een eerste gehuchtvorming in de eerste eeuwen voor Christus, waarbij de dorpsbevolking wel de eerste toponiemen moet gegeven hebben. Deze dienden als een soort mondelinge wegwijzer om het reizen tussen de verschillende dorpen van toen mogelijk te maken. Er werd nog niet gebruik gemaakt van geschreven bronnen. Reizigers die van of naar een dorp trokken, te voet of met kar en paard, deden dit om verschillende redenen. Er waren toen veel contacten met rondreizende handelaars, mensen trokken ook naar plaatsen met een sacrale betekenis of naar een begraafplaats, en er waren uiteraard ook minder vredelievende bezoekers in die tijd waardoor het dorp diende verdedigd te worden.

Tot nog toe is maar sporadisch verwezen naar een Gallische oorsprong van toponiemen. Men spreekt dan vaak van het Belgisch³ of het Indo-Europees als taal. De eerste Germaanse invloeden kwamen pas later mee met de eerste invallen uit het oosten. De Galliërs stonden op het punt om een staatsamenleving te worden op het moment dat de Romeinen besloten op veroveringstocht te gaan. Het kan bijna niet anders dat er toen al een wijd verspreid personenverkeer moet bestaan hebben, waarbij de Romeinse legioenen gebruik konden maken van de eerste Gallische wegen en van de eerste Gallische toponiemen.

---

¹ D. Timmermans, Gallisch Brabant, 2021. Zie ook een samenvatting: M. Van Stappen, Gallisch Brabant, wereld van toponiemen, 2022, www.stap-brug.be

² Stratenplan Beveren-Waas, Bijlage Onze Gemeente, 1977 (jaargang 10), nr. 1.

³ De Nerviërs en Menapiërs waren Belgische volksstammen. Gallië kende toen de Belgen, meer in onze streken en in Noord-Frankrijk, de Kelten zaten meer in Centraal-Frankrijk.

Tijdens de latere Romeinse bezetting bleef de Gallische volkstaal en cultuur bestaan en pas nadien moet dan een Germaanse invloed tot stand zijn gekomen op de lokale plaatsnamen.

D. Timmermans heeft een groot deel van Brabant als onderzoeksterrein verkend en steeds komen dezelfde patronen terug. Er verschijnt ook een logische Gallische leefwereld uit de lokale toponiemen.

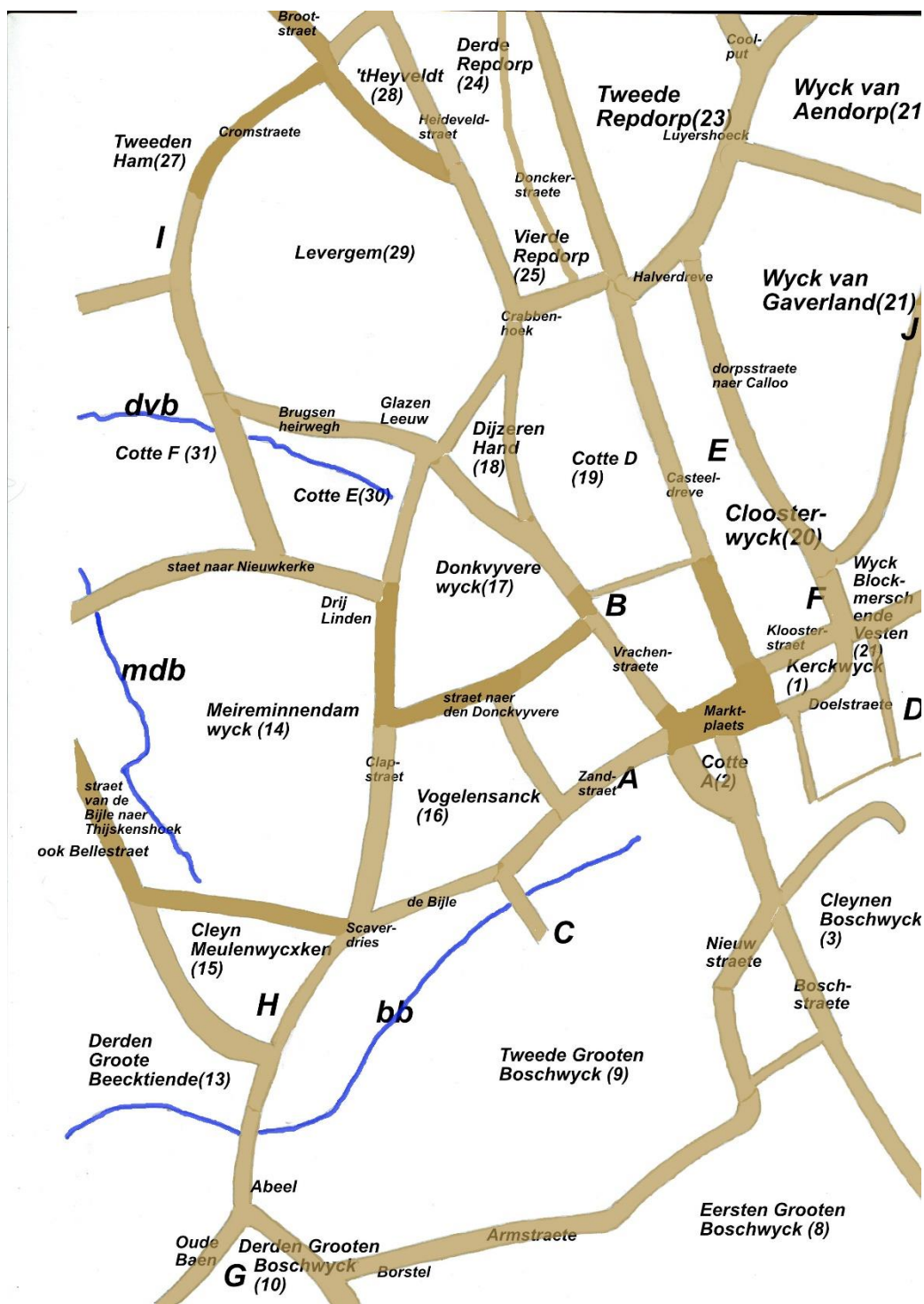
We zijn ons er van bewust, dat toponiemen ergens een erfgoedwaarde hebben en zeker voor een periode met nog weinig archeologische of geschreven bronnen, voor een toegevoegde waarde kunnen zorgen. Toponiemen kunnen qua oorsprong wel moeilijk gedateerd worden. Het werk van D. Timmermans geeft evenwel een originele en verrassende kijk op de betekenis van vele plaatsnamen, zodat we het zeker de moeite waard vonden om dit ook voor een aantal andere dorpen te gaan verkennen.

Van belang is nog dat we ons in deze reeks dorpsverkenningen bewust tot een Gallisch model beperken. Er zijn hiervoor zeker al historische redenen. Dit belet niet dat een Germaans toponiemenmodel of een model op basis van een ontstaan van namen in de Middeleeuwen, ook van toepassing kan zijn. We zullen nog de nodige aandacht hier aan spenderen. Het zou ons in dit kader alleen te veel doen uitweiden.

Met het Gallische toponiemenmodel kunnen heel veel toponiemen van een verklaring voorzien worden, wat niet altijd het geval is met de andere namenmodellen. De Galliërs moeten de wereld rond zich heel scherp hebben waargenomen. Elk detail werd bedeed met een specifiek woord: huizen, waterlopen, bossen, bewaakte plaatsen. Men kon dus putten uit een rijke woordenschat⁴, ook voor de namen van de nederzettingen zelf. Het is opmerkelijk dat op het eerste zicht op elkaar lijkende dorpsgemeenschappen toch al voor een unieke dorpsnaam kozen.

---

⁴ Zie Gallische woorden, www.stap-brug.be

Situatieschets van het 17de-18de eeuwse⁵ Beveren met enkele beken: Bosbeek (bb), Donkvijverbeek (dvb) en Meerminnedambeek (mdb).⁶

⁵ M. Van Stappen, De familie De Dobbelaer in het feodale Beveren van de 18de eeuw, www.stap-brug.be, ook Het Land van Beveren 2021, nr. 1. Er werden nog enkele toponiemen toegevoegd.

⁶ Op het stratenplan (1977) hebben de geklasseerde waterlopen een nummer gekregen: Donkvijverbeek (8.013), Meerminnedambeek (8.058) en Bosbeek (8.014). Deze laatste stond op de kaart in mijn bijdrage De familie De Dobbelaer in het feodale Beveren van de 18de eeuw, verkeerd aangeduid als Beverse beek. De drie

Het centrale deel van Beveren

Volgens de bekende taalkundige M. Gysseling is de naam Beveren van Keltische oorsprong. Hij verwijst hierbij naar 'bibarone' (Beverbeek) en 'bebros' (bever).⁷ Daar zowat alle dieren-toponiemen door D. Timmermans op een andere oorsprong wijzen –dus niets te maken met dieren zelf- valt deze verklaring van Gysseling wel te betwijfelen. Het is in de Gallische leefwereld van Brabant ook opvallend dat er ondanks de grote afhankelijkheid van landbouw en veeteelt, weinig toponiemen daar naar verwijzen. De verklaring kan hier gezocht worden in het feit dat toponiemen dienst deden voor reizigers die het dorp aandeden als een soort wegwijzer of kompas. Voor de dorpsbewoners was de weg naar hun nabijgelegen akker of weide vanzelfsprekend, ze lagen immers in de buurt van hun erven.

Ten tijde van de Galliërs was hier een landschap ontstaan op een 13 m hoge zandrug. Het gebied rond de Armstraete lag zowat een meter lager, het gebied rond de Clapstraet, Dijzeren Hand en verder naar Cortewalle (D) lag op ongeveer 11 m hoogte. Meer naar het noorden toe helde de zandrug verder af tot ongeveer 7 m (omgeving Crabbenhoek-Luyershoeck). Op een tijdens het Pliocen gevormde zandbodem werden later door noordenwinden meegevoerd zand en zandleem afgezet.

Het hoogste deel van de zandrug situeerde zich rond de Zandstraet, Marktplaats en Kloosterstraet. De Bosbeek vormde ongeveer de grens tussen de zandige deklaag in het noorden, en de zandlemige deklaag in het zuiden.

Op de 18de eeuwse Ferrariskaart is zowat gans dit centrale deel van Beveren ingekleurd als akkerland. Dit was helemaal anders ten tijde van het Gallische Beveren. Gans de streek moet toen nog overwegend bebost zijn geweest.

Op de Marktplaats (*merctvelt*⁸ (1664), 'mercc'=handelswaar) kwamen reizigers toe uit verschillende richtingen. Uit het westen was dit via de Zandstraat (*Santstraete*⁹ (1626), 'san'=sacraal, bv. Zand Bosch). In 1550 is er sprake van een *Santmeulen*¹⁰ zonder evenwel een precieze locatie. 'Meuli' betekent ook heilig.

Uit het noorden kwam de Vrachtenstraete (de huidige Vrasenestraat) die ook werd aangeduid als de Brugsen heirwegh (*Brugse heerweg*¹¹ (1600), 'heir' werd gebruikt om een meer belangrijke weg aan te geven). Deze weg liep verder naar Vrasene en Sint-Gillis-Waas. Ook de Casteeldreve kwam uit het noorden en leidde naar het kasteel van Beveren, waarover hier nog meer informatie volgt.

---

hier genoemde beken monden wel alle uit in de Beverse beek, die meer westelijk gesitueerd is (deels grens met Haasdonk en met Vrasene). Op het stratenplan is ook nog een Marktbeek (8.057) te zien, die westelijk van de Casteeldreve te situeren is en ongeveer ontspringt ter hoogte van de Crabbenhoek.

⁷ Zie M. Van Stappen, De mens en zijn materiale in het Holoceen (Ijzertijd), www.stap-brug.be.

⁸ G. Willems, R. Willems, Brochure De Brand van Beveren, 1988 met Historische informatie over de brandramenp die de kom van het dorp Beveren in as legden in 1651 en 1702,

⁹ Oud Archief Beveren (OAB), Erfenisboek, nr. 25-27 (=eigen referentie HK 6).

¹⁰ M. Van Stappen, Enkele wetenswaardigheden over de Beverse plaatsnamen Donkvijverstraat-Vogelenzang-Ijzerhand, Molenberg, Het Land van Beveren, 1988, P. 16. Hierin wordt verwezen naar een toponiem Molenberg in de Zandstraat, en de link met deze Santmeulen.

¹¹ G. Roggeman, Bewerking Staten van goed Beveren-Waas (=eigen referentie HK 14).

In het oosten eindigden de Kloosterstraat en de Doelstraat op de Marktplaets. De Kloosterstraat verwijst naar het Wilhelmietenklooster (F) in dezelfde straat. De naam Doelstraat (*Doelstrate*¹² (1666), *eenen dam*) verwijst dan verrassend naar 'doël'=goddelijk.

Uit het zuiden kwam de Boschstraete. Over de vele Bosch-toponiemen hebben we het nog.

Vanop het Scaverdries (*tschaverdries*¹³ (1600), 'scapad'=uitweg, 'dris'=doornen takken, 'drysan'=deur), liep de Bijle naar de Zandstraet. De naam Bijle moet vermoedelijk ook van Gallische origine zijn. Een mogelijke verklaring volgt uit 'bi' (=heuvel, bv, Bijgaarden) en 'el' =plek, dus een plek op de zandheuvel. Een dries was bij de Galliërs een soort toegangspoort waar verschillende wegen samen kwamen, en die met doornige takken of soms een valhek werd afgebakend). Scaverdries betekent dus een doorgang om het centrum van het toenmalige dorp binnen te komen.¹⁴

Op de Scaverdries kwamen ook andere straten toe, waaronder de Clapstraet (*Clapstraet*¹⁵ (1628)) Wanneer naar een verklaring voor deze naam gezocht wordt, komt men vaak bij een soort klapperende houten plankjes die boven de beek zouden geplaatst worden om een te hoge waterstand aan te duiden. 'Clap' (bv. Klapscheutstraat) betekent in het Gallisch het knallen bij het splitsen of breken van iets en wordt bij D. Timmermans in verband gebracht met een ontginningsactiviteit van stenen of ijzererts.

Ten westen van de Clapstraet ligt de Meireminnendamwyck, rechts ervan de wijk Vogelensanck. Meireminnen (*Meireminnendam*¹⁶ (1664)) kan in verband gebracht worden met 'mer' (=water, rivier) of 'mera' =moeras en 'min' (=zacht, vredevol, bv. De Min). De gelijknamige beek ontspringt in deze week en mogelijk bedoelde men hier gewoon een zacht kabbelend beekje mee in het brongebied van de beek. Meerminnen waren er zeker niet te vinden.

Vogelensanck kan opnieuw weer verrassend verklaard worden. Bij Gallische woorden moet men soms de woorddelen splitsen om tot een betekenis te komen. Er zijn bovendien ook de uitwisselbare letters -v en -b. Men komt dan bij 'boghén' =moeras, 'el' =plek en 'sanctaidd'=sacraal, dus een sacraal moeras, gelegen in het brongebied van enkele beken.

De plaatsnaam Donkvyvere (*Donkvyver*¹⁷, brouwerij (1626)) verwijst wellicht naar de vijver in het brongebied van de gelijknamige beek. 'Dunc' staat voor heuvel en kan dus wijzen op de hoger gelegen ligging van het brongebied.

Een gebied waar beken ontsprongen in een brongebied was bij de Galliërs een sacrale plaats. Als we hier naar de namen Vogelensanck, Zandstraet, Doelstraete kijken, verschijnt dus het beeld van een Gallisch heiligdom op de Marktplaets, vermoedelijk op de plaats waar later de eerste kerk zou verschijnen. Het is bekend dat bij de kerstening men het 'heidense' geloof probeerde te gebruiken door er een christelijk gebruik aan vast te koppelen. Deze sacrale plaatsen moeten dus lang nog een sfeer van heiligheid hebben gehad. Op verschillende plaatsen vindt men ook de eerste vestigingen van abdijen en kloosters. Of dit ook geldt voor het Beverse Wilhelmietenklooster (F) is niet zeker.

De Zandstraet met de Bijle en de Kloosterstraat vormden dus de toegangsweg tot het Beverse heiligdom. Men moest dan eerst passeren voorbij de bewaakte Scaverdries in het westen en het

---

¹² OAB, Wettelijke Passeringen Levergem en Doorn, nr. 30-31 (=eigen referentie HK 21).

¹³ Eigen referentie HK 14.

¹⁴ Er zijn in beveren nog typische pleintjes waar sommige straten samen komen: viergemeet, Krabbenhoek, Ijzerhand, Broedersschool, en dus ook de Bijl.

¹⁵ Eigen referentie HK 6.

¹⁶ OAB, Landboek, nr. 280 (=eigen referentie HK 8).

¹⁷ Eigen referentie HK 14.

Verbrant hof en de Vesten in het oosten. Brandtoponiemen worden in verband gebracht met 'bran' (=front, bv. Verbrand Hof). De naam Vesten kan mogelijk uit twee woorddelen bestaan, waarbij 'sten' een heilige eik betekent ('s'+ 'ten'). In de buurt van het Verbrand Hof situeert zich nog Pepercooren¹⁸ (1469, 'cor' betekent omwalling, bv. Korenblock). Voor het eerste woorddeel is 'pea' een optie (=betalen, dus een soort tolplaats). De wijknaam Blockmeersch met 'blocc' =afsluiting en 'mer' =water, rivier wijst op het drassige land rond het brongebied van een beek¹⁹.

Mogelijk was Dijzeren Hand ook een soort bewaakte toegang tot het Beverse heiligdom. Het woorddeel ijzer heeft vermoedelijk iets te maken met 'iss' (=water, bv. Overijsse). De Donkvijverbeek lag hier vlakbij. 'Hand' betekent een weg.

De weg gevormd door de Bijle, Zandstraet en Kloosterstraat werd ook de Sheerenstrate²⁰ genoemd, een belangrijke weg die naar de buurdorpen Melsele en Haasdonk (via de Oude Baen) liep. Ten zuiden hiervan lag het goed te Walle (D, *te Walle*²¹, 1432, *behuusde stede*). Dit is het huidige Cortewalle en 'wale' betekent omwald.

Nog ten zuiden van de Zandstraet lagen Cretenborch (A) en het goed te Welle (C). Het woorddeel 'borg' betekent kasteeltoren. De naam Cretenborch (*Kretenborch*, 1568) werd in een Antwerpse toponymie verklaard als een plaats waar of waarover geschillen gerezen waren.²² Het eerste woorddeel Creten kan eventueel ook verklaard worden vanuit 'cre' en 'ten'=eik. *Tgoed te Welle* (1419) heeft zijn naam te danken aan 'gwel' (=traan), wat wellicht wijst op het brongebied van de Bosbeek met zijn uit de grond opborrelend water.

Net zoals in toponiemen nog de heilige plaatsen van de Galliërs te ontdekken zijn, doen verschillende middeleeuwse herbergnamen nog vaak aan deze heilige plaatsen denken. D. Timmermans heeft dit ook voor andere plaatsen in Brabant kunnen waarnemen. Het zou dus betekenen dat bepaalde heidense rituelen nog eeuwenlang in plaatsnamen verscholen bleven, tot dat ze uiteindelijk ook hun naam zouden geven aan een huis of herberg dat in de Middeleeuwen zou gebouwd worden. Op de Marktplaats was er het *Gulden Hoofd*²³ (1578), in de Casteeldreve *Den Inghel*²⁴ 1668) en op den Donckvyvere was de behuisde hofstede *het hol*²⁵ (1654) gesitueerd. In de Casteeldreve was er ook nog *thuisken de Catte*²⁶ (1598), gelegen recht tegenover de kerk. 'Cat' betekent in het Gallisch een gevecht, hol-toponiemen ('holl') wijzen weer op heilige plaatsen, maar ook op bv. een kuil of doorgang, en gulden-toponiemen ('gild' of 'gulda') op het geven van een offer. Interessant is 'angel' =engel of 'anglad'=begraafplaats, (bv. Den Witten Engel). Of deze nu alle te maken hebben met het sacrale karakter van het gebied rond de Marktplaats, is mogelijk en wellicht ook niet toevallig. Voor andere herberg- en huisnamen zoals de Clock, de Swerte Pot, de Borsse, den Torre, den Arent, de Croone, den Witten Coninck, Cleen Antwerpen, den Schilt van Bourgogne, de Leeuw, zijn dan weer niet direct Gallische verklaringen te vinden.

---

¹⁸ Eigen referentie HK 39.

¹⁹ Op het Strateplan van Beveren-Waas, 1977 is deze aangeduid als 5.003.

²⁰ In Zomergem zijn er verschillende Sheerenstraeten, te verwachten is dus toch dat dergelijke naam eerder van Middeleeuwse oorsprong is, dus de wegen die door de heer beheerd werden.

²¹ N. Kerckhaert, Oude Oostvlaamse hoeven (=eigen referentie HK 39).

²² P. Verheyen, *Kretenborch en Bosdamkasteel, Het Land van Beveren*, 1989, P. 54. De auteur verwijst hierbij ook naar R. Van Passen, *Toponymie van Wilrijk*.

²³ G. Roggeman, *Namenklapper op de staten van goed der gemeente Melsele-Waas, De Schakel*, 1950 (=eigen referentie HK 1).

²⁴ Eigen referentie HK 21.

²⁵ Eigen referentie HK 21.

²⁶ Eigen referentie HK 14.

Een naam zoals De Catte kan dan betrekking hebben op een bewaakte ingang tot het heiligdom met mogelijk gevechten tot gevolg. Ook weer niet toevallig is dat aan de overzijde en daar waar de Boschstraete op de marktplaets uitkomt de herbergen den Wildeman (1624) en het Wilt Wijf (1324) lagen.²⁷ 'Gwilliad' betekent wachter (bv. Wilderveld), dus ook hier weer een bewaakte toegang tot het lokale heiligdom.

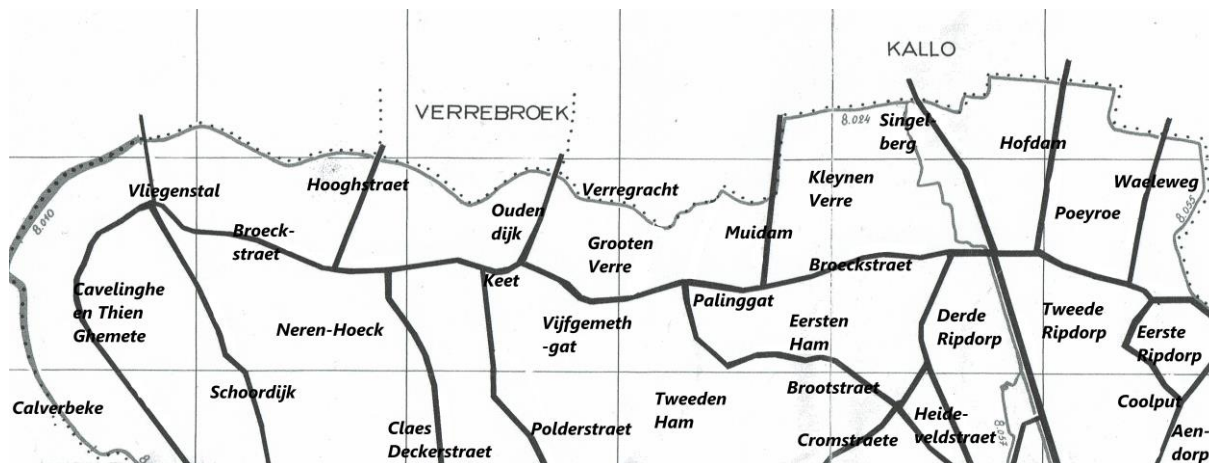
De Cotte-wijken zijn wat verspreid over gans Beveren. 'cot' =bos, 'cotta'=hutten, 'cot' (=alles wat verbergt of omsluit), dus verschillende verklaringen zijn mogelijk.

Aan de rand van het moeras

Noordelijk gelegen van het centrale deel van Beveren, komen we in een andere wereld. De Verregracht²⁸ vormt de grens met meer moerassige veengronden, het latere poldergebied. Ten zuiden van de Verregracht bevinden we ons op zandige gronden, aan de voet ongeveer van de zandrug waar het centrum van Beveren is gelegen. Parallel met de Verregracht loopt de Broeckstraet (*Broucstrate*²⁹ (1414), 'bruach'= grens, 'bruoc'=moeras).

Ten zuiden van de Broeckstraet zijn er een paar specifieke namen zoals Ham, Ripdorp en Aendorp. *Aendorp*³⁰ (1664) is af te leiden van 'aen' (=rivier, bv. Aenland) en dorp-woorddelen wijzen op een soort gehucht (bv. Oppendorp). R. Van Gerven vermeldt in zijn standaardwerk *De Scheldepolders van de Linkeroever*, een mogelijk verband met de villa *Hemthorb*³¹ (967) waaruit later de wijken Ripdorp, *Haendorp* (1431) en Ham zouden ontstaan. Deze laatste waren dus gelegen op het meer zandige deel ten zuiden van de Verregracht.

*Reepdurp*³² (1598) is te verklaren vanuit 'ripa'=rivier, dus een nederzetting aan de Verregracht. *Ham* (1606) betekent een woning ('hem'). De namen van de aangrenzende wijken Grooten en Kleynen Verre houden verband met 'verrait'=begraafplaats. Al deze toponiemen wijzen dus al op een Gallische bewoningskern aan de rand van het moerasgebied. Dat de wijknaam Verre zou verwijzen naar de nabijliggende Verregracht, lijkt ons minder waarschijnlijk.

²⁷ N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse herbergnamen*, 1976 (=eigen referentie HK 8).

²⁸ Op het Stratenplan van Beveren-Waas, 1977, is deze aangeduid met 8.010 en 8.024. De naam Verre wordt verder verklaard bij de verkenning van Vrasene.

²⁹ R. Van Gerven, *De Scheldepolders van de Linkeroever*, 1977, P. 184.

³⁰ Eigen referentie HK 8.

³¹ R. Van Gerven, *De Scheldepolders van de Linkeroever*, 1977, P. 105, 150. In 1431 spreekt men van de Slyccoop van Haendorp.

³² Eigen referentie HK 14.

*De noordelijke grens van Beveren*³³

Andere wijknamen in de omgeving zijn Poeyroe (*Poeyeroey*³⁴, 'ro'=rivier of 'ru'=weg met huizen), *Levergem*³⁵ (1664) en Neren-Hoeck (*Nerenhouck*³⁶ (1628), 'neerh'=kracht). Levergem kan verklaard worden vanuit 'llewa' (=eten, drinken, bv. Leverstraat) of 'lleuer, lleufer'=licht. Dus mogelijk een huis waar er een feestmaal werd gegeven ter ere van de overledenen.

Opvallend zijn de verschillende naar het noorden lopende straten³⁷ die doorlopen in het poldergebied:

- Vliengenstal ('stal'=plaats waar gerust kon worden, of iets gekocht worden, bv. Stalle). In toponiemen zoals Vleeger en Vleugt, betekent het eerste woorddeel een olm of oorlogsboom.
- Hooghstraet ('hog'=klein)
- Ouden Dijk
- Muidam ('mud'=haven, 'mui'=water, dus mogelijk een klein haventje aan de nabijgelegen beek)
- Hofdam
- Waelweg ('wale'=omwald)

Enkele straten ten zuiden van de Broeckstraet zijn Schoordijk, Claes Deckerstraet en Polderstraet. Ten westen van de Schoordijk ('sco'=ondiepe beek) lag de wijk Cavelinge en Thien Ghemete. De Schoordijk verwijst naar de schorren (*in 't cleen schoor* (1630))³⁸, de hoger gelegen plaatsen in het ooit ingedijkte polderland. Vermoedelijk zijn Claes Deckerstraet, Cavelinge en Thien Ghemete latere afleidingen van oudere Gallische namen.³⁹ Zo betekent 'tin' ook een haag (bv. Tienbergen). De Calverbeke ('cal'=scheiden, beschermen, kan ook haven betekenen) mondde uit in de Verregracht. 'Clav' (=samenkomst van beken) of 'clavan' (=rivierarm, bv. Claverbeek) behoren ook tot de mogelijke verklaringen. Er was ook nog de Keet (*Keite*⁴⁰ (1670, een hofstede)) op het kruispunt van de Oude Dijk en de Broeckstraet. De letters -k en -g zijn uitwisselbaar, dus 'guet'=uitkijkpost is hier mogelijk als verklaring voor Keet.

De oude Gallische nederzetting rond Aendorp, Ripdorp en Ham moet beschermd geweest zijn tegen vreemde bezoekers. In het noorden vormden de veenmoerassen al een natuurlijke bescherming. Men vond hier trouwens ook allerlei kleine dieren, vissen en vogels die konden gevangen worden en het zorgde voor een watervoorziening. 'Gat'-toponiemen zoals Vijfgemethgat ('meth'=weide, vlakte) en Palinggat wijzen op een doorgang door de hagen die bewaakt werd. Het woorddeel 'ing' in Palinggat wijst op een kleine plek. 'Paeol' zijn kruiken waar reinigend water in bewaard werd. Samen met de namen Levergem en Verre wijst dit dus weer in de richting van een begraafplaats waar de doden geëerd werden, en in een begrafenismaal werd voorzien.

---

³³ Naar het Stratenplan van Beveren-Waas.

³⁴ R. Van Gerven, *De Scheldepolders van de Linkeroever*, 1977, P. 219. Andere verklaringen zijn 'roe' (=vlakte, veld), 'paea' (=batelen), 'pay'=beek, baai haven, 'paë'=land, dus mogelijk verwijzend naar een aanmeerplaats of een plek om tol te betalen (mededeling D. Timmermans). Ook een evolutie van poeij uit pode of pod (=huis) is een optie.

³⁵ Eigen referentie HK 8.

³⁶ Eigen referentie HK 6.

³⁷ Zie ook R. Van Gerven, *De Scheldepolders van de Linkeroever*, 1977.

³⁸ Het Land van Beveren, 1972, nr. 2, P. 56. Het kasteel van Beveren was gesitueerd in het Cleen Schoor.

³⁹ In Zomergem komen dit soort namen ook voor, maar ook met andere getallen.

⁴⁰ Eigen referentie HK 14.

Andere bewaakte hagen lagen meer zuidelijk in de Heideveldstraat (*Theyevelt*⁴¹(1664), 'heia'=haag). De betekenis achter Cromstraete, Donckerstraete en Brootstraet blijft nog onduidelijk. Donckerstraete kan duiden op een donk+er- samenstelling: bv. 'dunc' als heuvel en 'er' (=op). De naam Crabbenhoek wijst dan wel weer op een verrassende verklaring: 'crap'=buit, wat bij D. Timmermans meestal duidt op een plaats waar de buit verzameld werd, nadat ze in beslag was genomen van indringers. Bij Cromstraete is een evolutie uit 'ron'=rivier een optie, dergelijke namen komen ook op andere plaatsen voor en er is niet direct een andere logische Gallische verklaring te vinden. Bij Broodstraat kan 'bottera' (=extremiteit, uiteinde) uit een omwisseling van medeklinkers geëvolueerd zijn.

Halverdreve (*Halve Dreve*⁴² (1598)), Luyershoeck (*Luyaertshouck*⁴³ (1664)) en Coolput (*in den Coolput*⁴⁴, herberg (1691)) waren meer zuidelijk van de bewoningskern te situeren namen. De benaming Halverdreve kan wijzen op een latere middeleeuwse naamgeving om aan te duiden dat men halfweg de lange dreef naar het kasteel van Beveren was. Mogelijk is er ook een meer Gallische achtergrond, bv. uit 'al'=rivier en 'afen'=water, dus verwijzend naar een beek die in de buurt van de Donckerstraat ontspringt. Luyershoeck kan komen van 'lue' (=water) en 'ard' (=bv. stopplaats, ook andere betekenissen, bv. Aard). De Melselebeek⁴⁵ lag hier niet ver vandaan. Coolput is te verklaren vanuit 'col' (=oever, bos) en 'pwth'=huizen, dus enkele erven meer naar de oever van de beek toe.

Ten zuiden van Aendorp lag nog de wijk Gaverland (*tschavelant*⁴⁶ (1623)). 'Lant' slaat terug op een oever van een rivier (de Melselebeek) en gaver is zoals bij Schaverdries terug te brengen tot 'scapad'=uitweg.⁴⁷Hier had men dus een toegang tot de Gallische woonkern.

In de wijk Kleynen Verre lag nog tussen de Gallische bewoningskern en het veenmoeras het kasteel van Beveren, waarvan de resten op de Ferrariskaart als *Singelbergh (Cinghel van 't Casteel*⁴⁸, 1630)⁴⁹worden aangeduid. Hier verbleven in de Middeleeuwen de heren van het Land van Beveren. Het kan bijna niet anders dat dit al ten tijde van de Gallische bewoning een plaats was van waaruit men de plaatselijke nederzetting wat verderop gelegen, kon beschermen tegen indringers. De veenmoerassen moeten dus niet volledig veilig zijn geweest.

De Beverse toponiemen en hun Gallische verklaring wijzen dus op het bestaan van een sacrale plaats in een bronnengebied rond het huidige centrum van de gemeente (markt en kerk), en een bewoningskern met een begraafplaats, die meer noordelijk aan het veenmoeras waren gelegen. Ook bij het onderzoekswerk in het boek Gallisch Brabant komen er frequent heilige plaatsen daar waar beken hun brongebied hadden: heiligdommen in Sint-Pieters-Leeuw en in Kester, in Overijsse was er een necropool. De eerste woonkernen lagen ook hier verderop.

De oudste benamingen voor Beveren zijn *Berverna* (967) en *Beverne* (1112), teruggevonden in oude charters.⁵⁰ Beveren is net zoals Bever en Ever, af te leiden uit 'havra'=haven. De oude

---

⁴¹ Eigen referentie HK 8.

⁴² Eigen referentie HK 14.

⁴³ Eigen referentie HK 8.

⁴⁴ Eigen referentie HK 8.

⁴⁵Op het Stratenplan Beveren-Waas aangeduid als 8.055.

⁴⁶ OAB, Erfenissen en wettelijke kennissen, nr. 1198-1199 (eigen referentie HK 7).

⁴⁷ Volgens D. Timmermans, is 'gavas', 'gave' of 'av' (=rivier) ook een optie.

⁴⁸ Het Land van Beveren, 1972, nr. 2, P. 56.

⁴⁹ Singel is bv. een samentrekking van s+ing+el, dus een kleine plek. Wellicht moeten er ook andere verklaringen te vinden zijn.

⁵⁰ F. De Potter, J. Broeckaert, Geschiedenis van gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Derde Reeks, Beveren, 1877, p. 3.

bewoningskern aan de rand van de moerassen, heeft dus ook zijn naam gegeven aan het meer zuidelijk gelegen heiligdom aan de markt.

Nog hagen in het westen

In de buurt van de Perremansstraet vloeien Donkvijverbeek en Meerminnendambeek samen in de Calverbeke die verder noordwaarts loopt. Ongeveer parallel aan de Perremansstraat loopt de Elsstraet (*Elsstraet*⁵¹ (1664), *Delsstrate*⁵² (1659)). Beide kruisen ze de Brugsen heirwegh die hier ook Silbeke (*Silbeke*⁵³ (1606)) genoemd werd. Op de kruising van de Perremansstraat en Silbeke ligt het Boergoensch Kruys (*Bergoens Cruys*⁵⁴ (1621) en 'croes'=kruising van wegen, bv. Cruysveld). In de buurt is ook de toponiem Schoofland (I) bekend. Schoofland is te vertalen vanuit 'scaver' (=houten huis) of terug 'scapad' (=uitweg, bv. Gulden Schoof). Dus mogelijk weer een weg waarlangs men het sacrale centrum van Beveren verliet, langsheen een oever langs de beek ('land'). Men kon vanaf hier de weg naar de meer noordelijk gelegen woonkern volgen. Ging men vanaf Schoofland richting Dijzeren Hand, dan passeerde men nog de Glazen Leeuw (leeuw-toponiemen duiden weer op water, bv. Sint-Pieters-Leeuw, 'gas of glas'=water). In de buurt loopt de Donkvijverbeek.

Perremansstraet kan verklaard worden door 'parth=grens) of 'perh' (=scheiding, bv. Perregat), dus weer verwijzend naar een grensstreek voordat men het heiligdom verderop kon betreden langs de Brugsen heirwegh. De naam Elsstraat is te herleiden tot de woorddelen 'el' (een plaats, ev. Populier) en 's' (bij, aanwijzend voornaamwoord). Bij Boergoensch Kruys is het duidelijk dat het hier om een kruispunt van wegen gaat, de naam Boergoensch is waarschijnlijk weer een samengesteld woord (ook bij Boergoensch schilt op de Marktplaets). Boergoens kan geëvolueerd zijn uit boer+goens.⁵⁵ Silbeke duidt 'sil'=doorgang bij de beek ('beca').

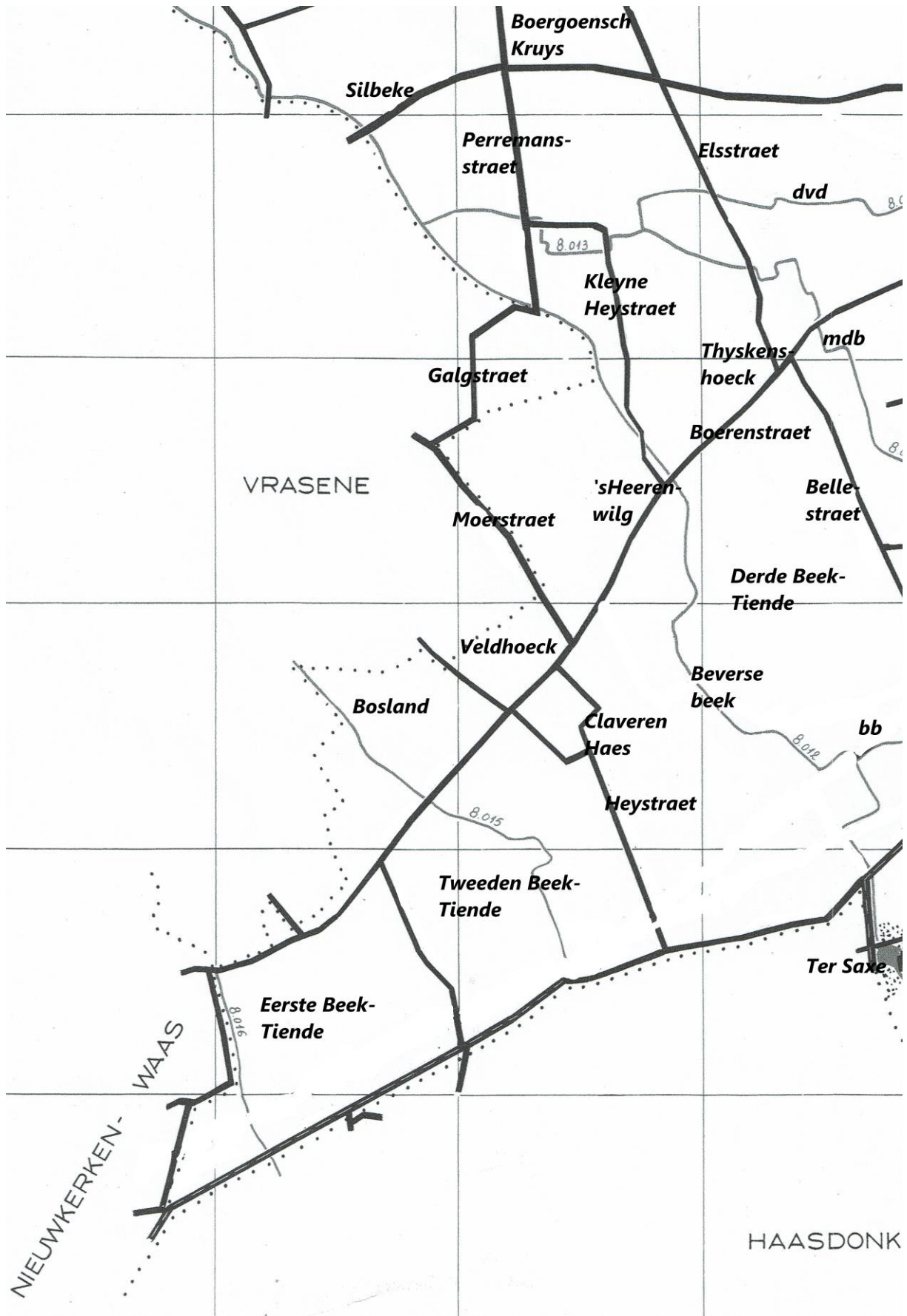
⁵¹ Eigen referentie HK 8.

⁵² Eigen referentie HK 21.

⁵³ Eigen referentie HK 21.

⁵⁴ Eigen referentie HK 6.

⁵⁵ Gallische woorden zouden hier bv. 'bwr' en 'gwon' of 'coen' kunnen zijn.

Het westelijke front

Een belangrijke weg vanuit Nieuwkerken in het zuidwesten moet de Boerenstraet geweest zijn. Het is niet duidelijk hoe deze naam moet verklaard worden. Is er mogelijk een verband met het eerste woorddeel in Boergoensch? Wat weer opvalt is de Kleyne Heystraet die op de aanwezigheid van verdedigingshagen ('heia') wijzen.

Langsheen de Boerenstraat komen we Claveren Haes, 'sHeerenwilg, Thyskenshoeck (*Thysenshoek*⁵⁶ (1623), *tHyskenshouck*⁵⁷ (1629)) en de Drij Linden (linden-toponiemen wijzen op een grenslinging, bv. Ter Linden, uit 'lin') tegen.⁵⁸ Vanop Thyskenshoeck loopt de Bellestraet ('bell, bella'=schildwacht, waken, bv. Bellebeek) richting Scaeverdries en het Beverse centrum. Is er hier een verband met Bijl?

De naam Claveren Haes is gebaseerd op de woorddelen 'klabar'=modder of 'klaiv'=zwaard, bv. Klaeverblock) en 'has'=woningen. In de buurt van de Marktplaets was er ook nog een *Claveren Eentken*⁵⁹ (1621, een herberg). Het is nog zoeken naar de verklaring voor 'sHeerenwilg. De plek is te situeren in de buurt van de Beverse beek. 'Gwolo=rijkdom), dus toch misschien een speciale plaats waar bv. tol geheven werd, of 'gwil'=bewaakte plaats.

Thyskenshoeck bestaat dan weer uit de woorddelen t'= aanwijzend voornaamwoord, 'ey' of 'isc'=water en 'ken'=voornaamste, dus een belangrijke plaats aan het water (vermoedelijk aan de Meerminnedambeek).

De verbindingsstraat tussen de Moerstraet en de Perremansstraet (ligt in de pefusiegemeente Vrasene) heeft als naam Galgstraat. Vele galg-toponiemen in Brabant worden verklaard vanuit 'galgiare=betalen), dus een plaats waar men tolgeld diende te betalen om in dit geval het sacrale Beveren te bereiken. Of hier later ooit echt een galg gestaan heeft in de Middeleeuwen is onduidelijk. Zoals bij vele Gallische toponiemen is de naam blijven bestaan, maar is de oorspronkelijke betekenis later verloren gegaan. Als men in de Middeleeuwen al naar een geschikte plaats op zoek was voor een galg te plaatsen, zou men weleens de voorkeur hebben gegeven aan een al bestaande Galgstraete!

In de buurt ligt ook nog een Veldhoeck (Velthouck⁶⁰ (1629)), het veelvuldig voorkomen van hoek-toponiemen in Beveren is wel opvallend.

In het zuidwesten liggen de drie Beek-Thiende-wijken, doorsneden door een drietal beken.⁶¹ Vanop Claveren Haes vertrekt een Heystraat, dus weer een verdedigingshaag. In de buurt –tussen de wijken Eerste en Tweede Beekthiende- ligt ook nog een Doornstraet ('dorn'=poort, bv. den Doorn).

Vergelijkt men een oude kaart van Beveren met het stratenplan van 1977 dan zijn blijkbare enkele oudere Beverse wijken door latere grenscorrecties weggevallen. Zo lag in de buurt van het Eerste Beekthiende nog de wijk Cleyn Beveren (nu deel van Nieuwkerken). Ten zuiden van de Zackhouck

---

⁵⁶ Eigen referentie HK 7.

⁵⁷ OAB, Resolutieboek, nr. 256 (=eigen referentie HK 13).

⁵⁸ Drie was een sacraal getal bij de Galliërs. D. Timmermans vermeldt tal van drie-toponiemen, zoals Dryppikkel, Driecopen, drij catten, drij duiven,... 'Lin'=lijn, ook water en 'linc' (=vloeiend), en suggereert dus een scheidingslijn met gebied aan de andere kant van een rivier of moeras. Dit kan bv. het Vogelzangmoeras zijn. Drie Linden zou ook kunnen verklaard worden uit een bewaakte grensplaats waar drie belangrijke wegen samenkwamen, vanuit Nieuwkerken, naar Singelberg en naar het Beverse heiligdom.

⁵⁹ Eigen referentie HK 14.

⁶⁰ Eigen referentie HK 13.

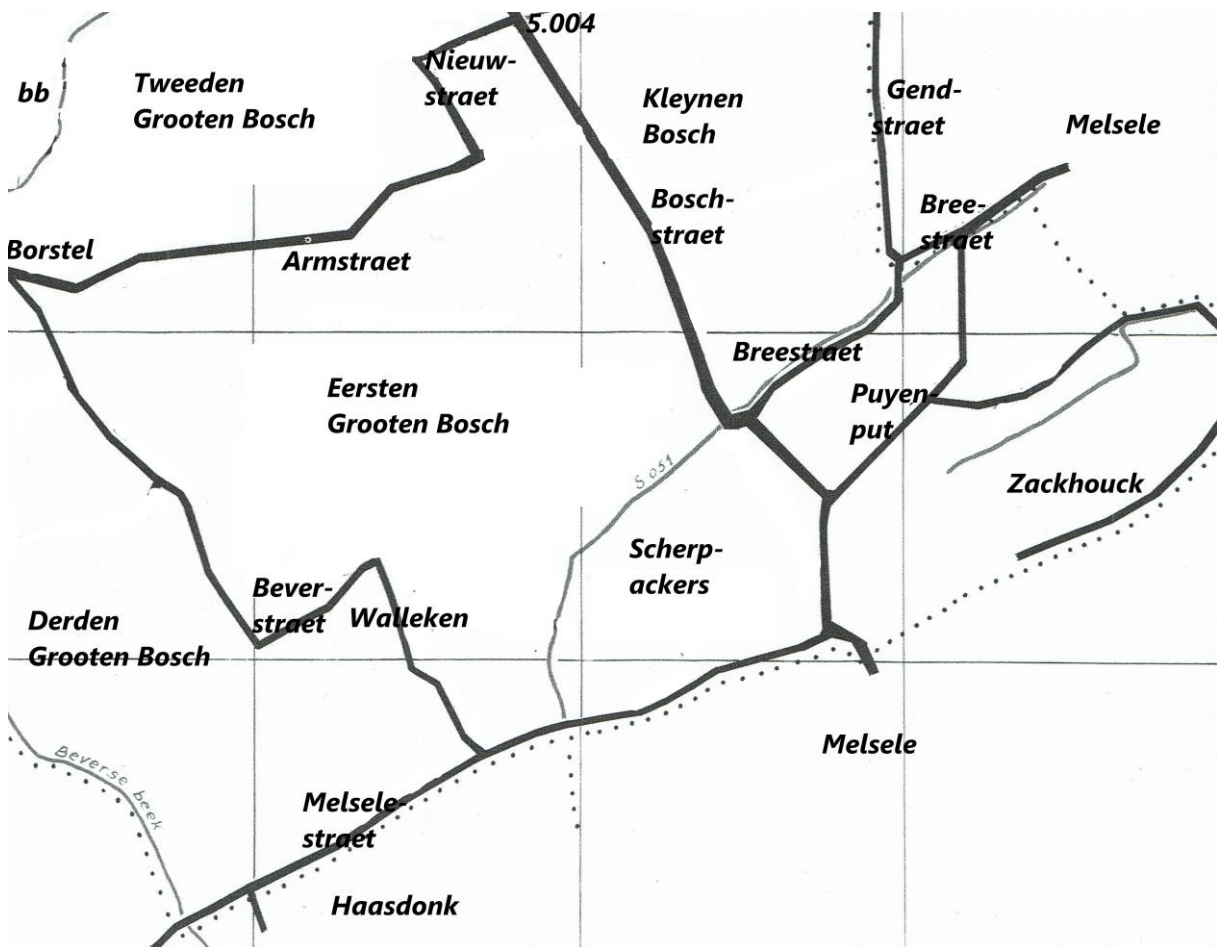
⁶¹ Stratenplan Beveren-Waas, het gaat hier respectievelijk om de waterlopen 8.016, 8.015 (beide richting Vrasene) en de Beverse beek (8.012).

(zie verder) lag nog een tweede deel van die wijk (nu deel van Melsele). Een deel van de wijk Blockmeersen en Vesten is ook naar Melsele gegaan.

De bossen van zuidelijk Beveren

Ten zuiden van de Heerenstraete treffen we verschillende bos-toponiemen aan. Er zijn drie Boschwycken, een Cleynen Boschwyck, een Boschstraete en meer naar de grens met Vrasene is er nog een Bosland. Bovendien stroomt de Bosbeek (waterloop 8.014) door de Tweede Grooten Boschwyck richting de Beverse beek.

Wellicht was ten tijde van het Gallische Beveren zowat het grootste deel van de pre-fusiegemeente nog bebost. Enkel rond de heilige plaats op de Marktplaats en de woonkern in het noorden moeten door rooien de eerste bosvrije zones ontstaan zijn. Ook op waterrijke plaatsen langsheen de beken moet dit het geval zijn geweest. De plaatsen waar verdedigingshagen stonden, zijn door het snoeien van kleine heesters en bomen ontstaan.

De zuidelijke bossen

Er zijn verschillende Gallische woorden die voor een bos kunnen gebruikt worden: 'holt, hoit', 'forest' en 'boes'. De ganze zuidelijke regio van Beveren moet een ondoordringbaar bosgebied zijn geweest waar men liever uit wegbleef en dat ook indringers geen kansen gaf. Het feit dat toch een vrij groot gebied als bos werd aangeduid, zeker in vergelijking met de grote variatie aan toponiemen elders in Beveren, toont dan ook aan dat één 'wegwijzer' naar het zuiden van Beveren al voldoende was bij de Gallische inwoners.

De enige straten van betekenis die het gebied doorkruisen zijn de Armstraete ('arm'=wapen) en de Bosschstraete. De Nieuwstraet ('noue'=rivier, bv. Nieuwenhoven) is een zijstraat van de Armstraete. In de buurt van deze Nieuwstraet ontspringt een beek (5.004) die richting Melsele loopt. Toponiemen zoals Armstraat wijzen dus op een verdedigingszone, hier in de bossen ten zuiden van het heiligdom.

Waar de Armstraet meer westelijk uitkomt op de Oude Baen (=richting Haasdonk) treft men de toponiemen Abeel en Borstel aan. Iets zuidelijker ligt het huidige Hof ter Saksen (G). Vanop den Borstel liep de Beverstraet langsheen het *Walleken*⁶² ('wael-omwald) naar de meest zuidelijk gelegen Melselestraat. Abeel gaat weer vermoedelijk terug tot een samenstelling van 'ab'=water en 'el'=plek, dus een plaats bij de Bosbeek op de weg vanuit Haasdonk naar het sacrale centrum van Beveren. Het dialect voor Borstel is *Bustelken*⁶³ (1779), een lokale herberg, met 'bustia'=natte, vochtige plek. Hof ter Saksen dat ook hier in de buurt lag werd in 1405 *tgoed Shaecx*⁶⁴ genoemd. Een Gallische woordverklaring is hier nog niet bekend, alhoewel s+haec in aanmerking komt. Bij D. Timmermans wijzen haec-toponiemen op 'ec'=uitgang, dus de weg naar Haasdonk.

De zuidoostelijke grens met Melsele werd deels gevormd door de Gendstraet ('gen'=poort, ingang, bv. Gentwijk) en de Breestraet ('breach'=grens, bv. Breedveld).. Enkele lokale toponiemen zijn hier nog Puyenput (*Puyeput*⁶⁵ (1613, herberg), 'pu' en 'bwth'=hut, huisje, eventueel 'pwy'=verdriet, miserie), Zackhouck ('sach'=stilstaand water, bv. den Sack) en Scherpackers. Beek 5.051 loopt deels langsheen de Breestraet.

Een succesvolle verkenning van het Gallische dorp Beveren

Voor de eerste keer zijn voor de meeste Beverse toponiemen logische verklaringen en betekenissen gevonden. De lokale Menapiërs hanteerden net zoals de Nerviërs in Brabant een zelfde Gallisch dialect. Dezelfde namenpatronen komen zowel in Brabant als hier voor.

Beveren kende toen een woonkern in het noorden, ten zuiden van het vroegere kasteel van Beveren, en had een heiligdom rond de Marktplaets. Verschillende toegangswegen vanuit de omliggende dorpen, werden verdedigd of bewaakt. In het noorden vormden het moerasveen –de latere polder– een natuurlijke bescherming, nog extra verdedigd via wellicht al een Gallische versterking waar later het kasteel van Beveren zou verschijnen. In het westen werd een front van hagen aangelegd –ook ten zuiden van de woonkern– terwijl in het zuiden een nagenoeg ondoordringbaar bosgebied de grens vormde. In het oosten vormde de Melselebeek en de Blockmeersen een natuurlijke grens.

Beveren zelf lag wat hoger gelegen op een zandrug en verschillende beken stroomden als het ware bergafwaarts, richting de Beverse beek en Verregracht, ook richting Melsele.

Er zijn maar enkele archeologische ontdekkingen in Beveren uit de IJzertijd bekend. Wat het noorden van Beveren betreft zijn er sporen van grafheuvels in de Nerenhoek. Deze dateren uit de Bronstijd, maar werden verder gebruikt in de IJzertijd, dus de periode van de Galliërs. Er zijn nooit opgravingen gedaan in de wijken Aendorp, Ham, Reepdorp. Opmerkelijk is dat er in het wat verder gelegen Sint-Gillis-Waas, ook gelegen aan de rand van het moerasveen, wel tal van opgravingen gebeurd zijn. Ook hier was er een Reepstraat, en bevond het latere dorpscentrum zich wat ten zuidoosten van de oudste nederzetting. Uit de IJzertijd zelf kon men daar een waterput en een urnenveld –met scherven uit de La Tène-periode– waarnemen. Uit de voorafgaande Bronstijd waren het vooral

---

⁶² Op de Ferrariskaart staat op deze plaatse een omwalde hoeve.

⁶³ N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, 1977 (=eigen referentie HK 22).

⁶⁴ Eigen referentie HK 39.

⁶⁵ Eigen referentie HK 14.

paalresten van een 12-tal hoevegebouwen, waterputten, en sporen van grafheuvels. Het is bekend dat de nederzettingen uit de IJzertijd vaak op plaatsen terug te vinden zijn waar eerder al in de Bronstijd menselijke activiteit was. Vaak is er zelfs een doorlopende bewoning in de Gallo-Romeinse periode. De aanwezigheid van grafheuvels in de Beverse Nerenhoek kan dus al een voorbode zijn van toekomstige archeologische ontdekkingen in het noordelijke gebied van Beveren.

Voor wat het kasteel van Beveren betreft, zijn er enkel opgravingen gebeurd die het Middeleeuwse verleden van de burcht konden blootleggen. In het eerste kwart van de 12de eeuw moet er al een cirkelvormige gracht met aarden omwalling aanwezig zijn geweest.

In het centrum van Beveren zijn er uit de Vroege IJzertijd resten van waterputten ontdekt op de site van het Wilhelmietenklooster (F). Ook bij de heraanleg van de Marktplaats in 1999, waren er vondsten uit de Steentijd en de IJzertijd. Door nivelleringswerken in de loop der tijden, moet de Marktplaats zowat 1,5 m opgehoogd geweest zijn.

Interessant zijn verder de aanwijzingen van erven (paalsporen) en akkers uit de Vroege IJzertijd in het westen van Beveren (Doornstraat) en op de grens met Melsele in het oosten (Farnéselaan, en deels uitloper naar de Vesten toe). Dit zijn beide sites die op een belangrijke toegangsweg naar het Beverse centrum lagen.

Conclusie van het archeologisch onderzoek: er zijn in Beveren nog geen echte aanwijzingen van een Gallische aanwezigheid uit de La Tène-periode (eerste gehuchtvorming) ontdekt. Er zijn wel sporen uit oudere periodes zoals de Bronstijd en de Vroege IJzertijd. De vondsten op een gelijkaardige site in het nabijgelegen Sint-Gillis-Waas nodigen echter uit tot verder archeologisch onderzoek.

Tot slot kan de Gallische verklaring van tal van Beverse toponiemen, niet volledig uitsluiten dat er ook een deel hiervan van latere oorsprong kunnen zijn.

Marc Van Stappen, www.stap-brug.be, 2022

